

శ్రీః
ఆర్యవాణి

గ్రంథకర్త:

వైద్యవిద్వాన్, నారునాగనార్య

కోడూర్ పుస్తకాలా

Printed at
the Vavilla Press, Madras.
1939.

సదయుఁడు నుపజ్ఞాఁడు౯ గవిసత్తముండు
సరసుఁ డస్తద్గురుఁడు వేద శ సత్కులుండు
నైన వేంకటకృష్ణ శశర్థాహ్వయునకు
నంకితమొనర్తు మత్కృతి శ నతులభక్తి!

శ్రీః క ల్యాణో దం త ము.

శ్లో. “వాంఛా సజ్జనసంగ మే పరగుణే శ్రీతిర్గురౌ నమ్రతా
విద్యాయాం వ్యసనం స్వయోషితి రతిర్హోకాపవాదాద్భయం,
భక్తిశ్శూలిని శక్తిరాత్మదమనే సంసర్గముక్తిః ఖలే
యేష్వేతే నివసంతి నిర్మలగుణా స్తేభ్యో నరేభ్యో నమః.”

భర్తృహరి.

మహాశయాలారా ! సుగుణము లనేకవిధములు. వాని
తెఱంగులెఱుంగుట శక్యముకానిపని. సామాన్యముగాఁ బరో
పకారనిరతి సద్గుణవర్తమని వేర్కొనబడును ఏనుఁగుపాద
మున సకలజంతువులపాదము లిముడునట్లు పరోపకారమును
సద్గుణమున నన్నియు నిముడఁగలవు సకలశాస్త్రసారము పరోప
కారనిరతియే యనవచ్చును అది రెండువిధములు భరణరక్ష
ణములని వానిపేరులు అన్నదానాదులఁ గాపాడుట భరణము.
ఆపదలనుండి కాపాడుట రక్షణము అని పెద్ద లందురు రక్షకుఁ
డనఁగా భగవంతుఁ డొక్కఁడే యని నిర్ణయము అన్నదానా
దులఁ గాపాడునట్టి భరణముకూడ రెండువిధము లనవచ్చును
విద్యనేర్చి జ్ఞాన మలవడునట్లొనర్చుట సంసారయాత్రకుఁ
దోడ్పడుట, యనునవియే యవి ఈ రెండుతెఱంగులందుఁ
దొలుతఁ బేర్కొనఁబడినది శ్రేష్ఠము అవి తన్మూలమునఁ నిత

దులకుంగూడఁ దోడ్పడఁ గలదు. విద్యారూపమున భరించు
టు త్తమమునుట నిర్వివాదాంశము

విద్యాదానమున నొకఁడ నేకులను బోషింపఁ జాలఁడు.
కవిపండితులలో నెవఁడధికుఁడను ప్రశ్నము వచ్చినపుడు కవియే
యనవలయును కవి శాశ్వతుఁడు మహాపకారకరణదత్తుఁడు
పండితుఁడు కృతిగాక తక్కిన స్థిరసంతానములవలె నున్నచో
టనే ప్రకాశించువాఁడు కవి కృతియాపమున నెల్లయెడల
నేకకాలమున నుండఁగలఁడు కావుననే “సుకవితా యద్యస్తి
రాజ్యేన కిమ్” అని భక్తహరి తేటఁజెను కావునఁ గవి
శాశ్వతస్థితిగలవాఁడనియు నిత్యతృప్తుఁడనియుఁ దేటపడు
చున్నది.

ప్రస్తుత మీ ప్రస్తావమునకుఁ గారణమైన చొక కవిచరి
త్రము. కడపమండలమున రాజంపేట యను నుపమండలమునఁ
గల కోడూరునివాసముగాఁగల శ్రీయుతులు వైద్యవిద్వాన్
నారునాగనార్యులు వైద్యవృత్తి జీవనప్రదయగుచుండ నిస్వ
కుటుంబమునఁ బుట్టినను నిత్యతృప్తిగలిగి భాషాసేవచేఁ గాల
ముంబుచ్చుచుఁ బెద్దలసంగతి నభిలషించుచునుండు సత్కవివతం
సులు సలక్షణభాషయన్నఁ దలచొప్పి యనుపెద్దలు పెక్కుం
డుక్కుమిగిలి ప్రాచీనకవిత్వము నిస్సారమనియు, దానిం బరిం
చుట వ్యర్థకాలక్షేపమే యగుననియు నొక్కినొక్కి వక్కా
ణించు నిక్కాలమున సలక్షణభాషతో నార్యవాణి యను
పొత్తమును వ్రాసిరి యతిమొదలగు నియమముల వదలక
పాఠకులకు సుబోధకముగా నుండునట్లు గీతపద్యముల
సలక్షణభాషతో గ్రంథము నడపఁబడినది అందుఁ దొలి
పద్యము

శ్రీమదోంకార పీఠపాఠాని చిగము
 లప్రతిహతాజ్ఞః బాలించి • యాశ్రితాశ్రిః
 గరుణః బెంచిన తల్లి నక్షాగన్నతల్లి
 లలిత పరతత్త్వకలిత నేఁ • దలఁతు భక్తి.

అని వ్రాసిరి తొలిపద్యము కవి మనస్తత్త్వమును దెలుపు
 నని పెద్దలండు దీనిం బట్టిచూడఁగా భక్తిరసప్రధానమగు
 మనోవృత్తిగలవారని తేలెడిని మతత్త్వకలిత = అనుటంబట్టి
 సద్గురువులమూలమునఁ బరదేవి వాస్తవస్థితిఁ దెలిసికొని
 తద్భక్తి సంభృతస్వాంతః డయ్యెనని తోచెడిని కామేశ్వర
 ప్రాణనాడీ = అను నామమునకు భాష్యమునందు “కామేశ్వ
 రస్య శివకామస్య ప్రాణనాడీ జీవనాడీవ తదుక్తమాచార్య
 భగవత్పాదైః

సుధా మప్యాస్వాద్య ప్రతిభయజరామృత్యుహరిణీం
 విషద్యంతే విశ్వే విధిశతమఖాద్యా దివిషదః,
 కరాళం యత్క్షేపం కబళితపతః కాలకలనా
 న శంభోస్తన్మూలం తవ జనని తాటంకమహిమా.

అని యున్నది. ఈభావమే వైసమాసము బోధించుచున్నది.
 ఇక్కాలమున నిదియు విచిత్రమే యనఁదగియున్నది ఇందు
 నైతికము, మతము, సాంఘికము, రాజకీయము, జిజ్ఞాస, వివిధ
 విషయములు అను విషయములు చర్చింపఁబడినవి కవిగారి
 తెలివితేట లాయావిషయముల విచారించునపుడు పాఠకులకుఁ
 దెలియకపోవు. చక్కనిమార్గమున గ్రంథము సాగింపఁబడినది
 శైలి మనోహరముగా నున్నది. పుస్తకమంతయు నీతిసార
 ముగా నున్నది ఈగ్రంథరత్నమునందు,

సదయుఁడు నుపజ్ఞాఁడుఁ బుధఃసత్తముండు
 సరసుఁ డస్తద్గురుఁడు వేద * సత్కులుండు
 నైన వేంకటకృష్ణ శఃర్తాహ్వయునకు
 సంకిశమొనర్తు మత్కృతి * సతులభక్తి.

అని వ్రాయఁబడినది దీనింబట్టి పరికింపఁగాఁ బైన వ్రాయఁబడిన
 విషయము సత్యమే యని తేలకపోదని నావిశ్వాసము

శివేరుప్తే గురుస్థాతా గురౌరుప్తే న కశ్చన.

అను న్యాయముచనుసరించి గురుభక్తి యున్నఁగాని దేవతా
 భక్తి యుండదు ఈవిత్తల్లజునకు గురుదేవతాభక్తి దృఢ
 ముగఁ గలదనుట స్పష్టము తెలికులలోఁ గవు లీప్రాంతమునఁ
 గానరారన్నకొఱంతను వీరు తీర్చిరని యబ్బురంపడుచున్నాను.
 వీరి ముద్రితగ్రంథములలో నిదియే మొదటి దనుకొనియె
 దను ఇది చక్కినిపాకమున నలరారుచున్నది ఇంక నిట్టిగ్రంథ
 ములం బెక్కింటిని వ్రాసి కడపమండలవిఖ్యాతిని బెంపొందిం
 పఁగలరని విశ్వసించుచున్నాను పరమేశ్వరి యీకవిత్తల్లజులకు
 దీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్యములం బ్రసాదించుగాక

ఇట్లు విన్నవించు విద్వాద్విధేయుఁడు,

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ

శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

ప్ర శం స.

శ్రీయుతులగు నాదునాగనార్యవిరచితమగు నీ చిట్టిపాత్రమును సంపూర్ణముగఁ బరించితిని. ఇందలిపద్యంబులన్నియు గీతంబులు. ఇవియన్నియుం సరళపదభూయిష్టంబులై వినినయంతనే, చదివినయంతనే మనంబున కానందంబుం గూర్పఁజాలి యున్నవి. ఇందు సాంఘికము, రాజకీయము, నైతికము, మున్నగువిషయంబులు మానవసమాజశిక్ష కుపయుక్తములుగఁ బ్రతిక్షణము వ్యవహరింపఁదగిన యంశంబులతో నొప్పారుచున్నయవి. ఏ పద్యమున కాపద్యమే నిరుపమానముగ నున్నది. గ్రంథకర్తగారికిఁ గల లోకానుభవము వర్ణనాతీతమనుట యతిశయోక్తి కానేరదు. తాఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞను జక్కఁగ నిర్వహించి యీగ్రంథమును బ్రకటించిన వీరికెల్లరును గృతజ్ఞులైయుండక తప్పదు. చదువుటకును విచుటకును నెట్టివారికైన రుచి పుట్టించు నీపద్యములను, నిందలి లోకోక్తులను స్వాభావికములగు వర్తనంబులను, విషయవిభాగంబులను సాటిలేనివి. నిజముగ నీగ్రంథ 'మార్కవాణి' సార్థకనామధేయమని జంతులేక చెప్పఁగలను. నీతిగ్రంథములలో నియ్యది యగ్రగణ్యమని నాతలంపు సహృదయు లగువార లిద్దానిం బరించి యానందింతురు గాక ! వీరిట్టి లోకోపకారకకృతులు బెక్కింఁగిని రచింపఁ గల శక్తిగలిగి చిరాయురారోగ్యభాగ్యసమేతులయి యొప్పుదురు గాతనుని జగత్పితను మఱిమఱి నుతించువాఁడ. పాఠశాలలయందు బాలికాబాలకుల కియ్యది పఠనార్హముగాఁ గావించి యీగ్రంథకర్తగారికి గ్రంథనిర్ణాయక సభాసభ్యులు చేయూత నొసంగుదురు గాక !

శ్రీలలితావిలాసము

కడప

17-8-1939.

సుధీజనవశంపదుఁడు,

జనమంచి వేంకటనుబ్రహ్మణ్యశర్మ,

తెలుఁగుపండితుఁడు,

మునిసిపల్ హైస్కూలు, కడప.

మ న వి.

‘ఆర్యవాణి’ నాకుఁ జిరఁపరిచితము అది మృదుమధుర పదవిన్యాసాలంకృతము అపూర్వభావసంభరితము సముచిత రసతుందిలము సుశిక్షితశయ్యాసంశోభితము అట్టిచో రస పిపాసువుల కెవ్వరికి వలపు గొలుపదు? ఇఁక నాయొక్కని మాట యేల?

నేటి దేశపరిస్థితిం గనులఁ గట్టినట్లుచూపుపట్టునను, సంస్కరణమార్గము లుపదేశించు నవసరమునను, నైతికవిషయములు దెలుపు సంవర్ధమునను ‘నార్యవాణి’ కాపేరు సార్థకము రాజకీయ-సాంఘిక-మతదురాచారముల నిర్దాక్షిణ్యముగ ఖండించునెడల శతారము కొన్నియెడల వేమన యోగించనములు, మఱికొన్నిటఁ గవిబ్రహ్మపోకడలు గను పట్టెడు విషయగౌరవముం బరికించుచో నాబాలగోపాలము కంఠస్థములు గాఁదగిన పద్యములు పండితులకు వెగటు గాదు. పామరుల విసిగించుదు స్వజసాదరపాత్రము ఇట్టికవిత లాంధ్ర వాఙ్మతకుఁ జొక్కుంపుబంగరుసొమ్ములు నిరర్థకశబ్దసంకలిత భావకవితానామ కాభాసగ్రంథములు “గిట్టు” నగలు.

ఏవంవిధ గుణరత్న ఖని—‘యార్యవాణి’ నామదిం జూఱగొనుటేమి వింత? “స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి”—కదా! ఇఁక నార్యవాణీగతసకలశుభలక్షణములు నన్ను దానిం బరి

గ్రహింపఁ జేరేచుట సహజము. శిష్యావతంసము, చిరంజీవి
యాహ్నుడును సఫలీకృతగురువనోరధుండయి, యుభయుల
యశోలతక కింతయూత ఆంధ్రప్రచంచమునఁ గల్పించె. కాని,
కృతికి దగుబహూకృతి నేయ, నసమర్థుడ నగు నన్నతఁ డర్థిం
చునది, నేను గృతజ్ఞతాపూర్వకముగ నొసఁగఁదగినది, యొక్క
వాత్సల్యపురస్సరాశీస్సే అదియే యతనిపురోవృద్ధికి మూల
కందమగు కానుకయై యెసఁగుఁగాత !

జగన్నియంత కృతికవ్యకకును, దజ్జనకునకు నాతనికుటుం
బమునకుఁ జిరాయురారోగ్యభాగ్యము లొసంగుటయ గాక,
కృతికర్తచే నిట్టి వింకను బెక్కులు చేయించుఁగాత !

పొత్తము చిన్నదంచు దల

పోసి త్యజింతురు గొంద, 'తేల యీ

చెత్తలు చచ్చగీతములు

చీ' యని చూడరు గొంద, తెందులక

సత్తు నసత్తు దేల్చుటకు

సాంతముగాఁ గనుఁగొండు, గొంద, తా

సత్తములే రసగ్రహణ

చాతురి గల్లు విమర్శకాగ్రణుల్.

విద్యద్విధేయుడు,

వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ.

విన్నపము.

దేశీయసోదరులారా !

నాహృదయాభిప్రాయముల వెలువరింప నుద్దేశించి యీ “ఆర్యవాణి” పేర గీతపద్యముల వ్రాసితిని ఇయ్యవి ఆంధ్ర ప్రపంచమున కెక్కుడుగ నుపయోగపడునని విజ్ఞుల యాశీర్వాదమే యైనయెడ నాపురోభివృద్ధికి నియ్యదియే మార్గదర్శకముగా గ్రహింతును. విద్యాబుద్ధులఁగఱపిన విద్వాన్ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ గారికి యీమూలమున ఋణవిముక్తి పడయఁదలఁచితిని మఱియును కావ్యస్మృతితీర్థ కళాప్రపూర్ణ శ్రీజనమంచి శేషాద్రిశర్మగారును, కావ్యస్మృతితీర్థ విద్వాన్ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారును నాకొనర్చిన విద్యాసాహాయ్యమునకు వారికి సర్వదా కృతాంజలిబద్ధుడ నగుటయే గాక యెన్నఁటికి నాయుపకారము మఱువఁజాలనని మనవి

ఇట్లు,

భాషా సేవకుఁడు,

నారనాగనార్య.

మకాం కడప

ప్రమాధి నిజశ్రావణ శుద్ధ గి శనివారము.

నమః శ్రీ మాతృదేవ్యై

ఆ ర్య వాణి

ప్రార్థనాదికము.

శ్రీమదోంకార పీఠివశించి జగము
లప్రతిహతాజ్ఞఁ బాలించి యాశ్రితాళిఁ
గరుణఁ బెంచినతల్లి; నక్షగన్నతల్లి
లలిత! పఠతత్త్వకలిత! నేఁ యదలఁతు భక్తి!

2

నీవ నేనయి నారూపు య నీవ వెలసి
తఱచిచూడ నభిన్నత్వదశ వెలుంగు
నేమహాదివ్యతేజ మాతీర్తియగమ్య
పథనిదేశంబు నద్దానిఁ య బ్రస్తుతింతు

3

ఉపమలున్నవో! యేమొ నా య కూహలేదు
కాని భాస్కరకోటి సహమాన దివ్య
తేజమున వెల్లు నిన్ను నుతంపఁ దరమె
మందమతి నైన నాకు శ్రీమాతృదేవి

4

నిక్కమగు ప్రేమమెదనె జనించుఁ గాని
స్థిరముగాదది చపలతఁ శ బరగు కతన
నిలుకడం గలభక్తి నిఁ శ దలతునేని
మైమఱుతు నెట్లు నుతియింతు శ మాతృదేవి

5

భుక్తికై వేడుకొనలేదు శ ముక్తికొఱకు
వాంఛ యిసుమంతలేదు నీపదసరోజ
మధువునకుఁ దపియిం చెడి శ మధుకరమను
నన్నుఁ దృద్భక్తుఁ గృపఁజూడు శ కన్నతల్లి !

6

మాయ కనుఁగప్ప నీయున్న శ మఱుఁగులెఱుఁగుఁ
దెలిసికొనలేక తడఁబడి శ తిరుగువేళ
భూతవటు వెంటనంటి యభూతపూర్వ
కరుణఁ గాపాడుదువె ! నన్నుఁ శ గన్నతల్లి !

7

త్వన్త హామహిమలఁజాటు శ బహుళసృష్టిఁ
గాంచి తనివోక మిగుల నశక్తజమునందు
స్వాంతమునుగనె పరవళతత్వంబు నిన్నుఁ
బొగడఁ బూనఁగ వాక్కును శ నెగడదమ్మ !

8

మొదట పుట్టిల్లు నెల్ల వేల్పులకు, సర్వ
సృష్టికిన్దూల మన్నిటఁ శ జెలఁగుశక్తి
ప్రాణిచైతన్య హేతువు శ ప్రకృతిరాజ్ఞి
వీవెగా మాతృదేవి నీ శ కెన గలుగునె ?

9

పాలలో నేయివలెఁ గానఁబడకయుండి
యింతటంతట మాచెంతనె వసించి
పొంచి డాఁగురుమూఁత లాశించునట్టి
నీజగన్తాయ వర్ణింప శ నేరఁ దల్లి!

10

ప్రకృతిమహిమలు దెలియఁ గల్గుములె సాల
వనఁగఁ బ్రకృతికతీతవా శ నినుఁ గనంగ
నెంతకాలము పట్టునొ ! శ యెవ్వఁడెఱుఁగు
బాలుఁడ జడుండఁ దెలియంగఁ శ బల్క వచ్చు!

11

అందఱున నమ్మి నుతియింతు శ సంతెకాని
నిన్నుఁ గనుఁగొనుమార్గమ్ము శ నెమకఁ గలనె ?
వట్టి నుతులకె నీపదఁస్పర్శనంబు
సలుపుభౌగ్యము గలుగునె? శ జనని, చెపుమ !

12

పాంచభౌతిక మైనట్టి ప్రకృతిశోధ
 నమున మాభావలతలై హింసములవఱకె
 కొనలు సాగెను; దాని మించిన గదమ్మ
 దివ్యమగు త్వత్ప్రభావంబుఁ శ దెలియఁగలదు !

13

తా నెవండేల పుట్టె జగదానఁ జేయఁ
 దగినకృత్యము లేవి? బంధనవిముక్తి
 మార్గ మెయ్యది? యేది? గగన్మృగంబు
 సుంత యోజించు నరుడె, నికొకజూడఁదివురు !

14

ప్రకృతి శోధించి నీసృష్టిపాటవంబుఁ
 గాంచి పరవశుడయి పుల్కరించుఁ గాన
 నీదుభక్తుడె! నీకృపా శ నీరరాశి
 మునిగి నిరతిశయానందమున వెలుంగు

నైతికము.

బింకమున మీసములు మెలిపెట్టి బయటఁ
బులులవిధమున గర్జించు శ పురుషు లింట
నాండ్రకడఁ బిల్లులంబలె శ నడఁగియుండు
కాముకతకంటె నైచ్యంబుఁ శ గలదె తల్లి !

2

సుఖముగా నుండువారలఁ శ జుట్టములును
జూడనొల్లరు చెడిపోనఁ శ జూచుచుందు
రంతియేఁగాని చేపట్ట శ రాదరించి
వీరికంటెను బగతు రెవ్వారు గలరు ?

3

మరణశయ్యను డప్పిమై శ పొరలువేళ
నొక్కదాయాదుఁ డగపడ శ నోపడయ్యె !
అసువు లేగినవెంటనే శ యాస్తికొఱకు
“కుక్కులంబలె కాట్లాడఁ శ గోరుచుండు.”

4

పతికి మనసునవర్తించు శ సతియె యున్న
నంతకంటెను స్వస్సుఖ శ మధిక మగునె ?
పెండ్లియనఁ దద్దినంబను శ వెలఁదియున్న
నంత కధికంబె ? నారక శ యాతన లన

5

పెద్దలెల్లరుఁ బల్లెల శ వీడి నగర
రాజములఁ జేరి; రికవారు శ బ్రదుకఁ గలరె ?
పరుల వంచించి సంపదఁ శ బడయకున్నఁ
గొలఁది రైతులకును మట్టి శ గొట్టకున్న

6

కొసరి శిష్యులకడ డబ్బు శ గుంజుచొరవఁ
దప్ప నైతిపథముల శ విప్పి చెప్పి
స్వకులజనమును బైకే దేశవలయుననెడి
చొరవలేనట్టి గురులు వెళ్కురుఁ గలారు

7

తెగినగాలిపలాల రీతిని మెలంగు
స్త్రీలుపాథ్యాయినీత్వము శ చెంది నేర్పు
విద్యకంటె సదాచారవిధులుఁ గలిగి
యింట నేర్చినవిద్య యెంతేని లగ్గు

8

పురుషులో ! దాసు లతికామశమునకు నెపుడు
ప్రమదలో ! బానిసలు నాగశరకవిధులకుఁ
గాన నన్యోన్యప్రేమంబు శ గంగఁ గలిపి
యొండొరుల వంచనమునేయ శ నుద్యమింతు.

9

శాశ్వతానందసిద్ధి వాంఛఁ గలదేని
త్యాగభోగంబులను జీవతతిని నాత్మఁ
దృష్టి నొందించు చొకక్షణమేని బ్రదుకు
మదియె ! జీవితఫలమని శ యార్ద్యులండు

10

తీపిఁ గలలడ్డు మితిలేక శ తినిన రోగ
మంకురించెడిరితి చేదై నమందుఁ
బూని నేవింప నారోగ్యమును ఘటించుఁ
బ్రకృతిగతలక్షణము లెంత శ వికృతులార !

11

వైషటాటోప వేషాల శ భ్రాంతిఁ గొలిపి
జనులఁ గికురించుకాలమ్ము శ జరిగిపోయె
నిగమసత్యపిపాసు లీర్యుగమునంద
వెలువడిరిగాన వంచకుల్ శ నిలువఁగలరె !

12

డాబుసరిజీవితంపు బడాయితనము
తమదు వైషసలో లొటారమును జోటఁ
దిరుగు నీనాఁటివైద్యులు శ లెవులుగొంట్ల
పాలిమిత్తులు క్రియ నాస్తి శ వారియందు

13

కాలవిపరీతమో యేమో శ కాని సొగసు
 లాఁడి నడిత్రోవలోఁ బోవ శ లక్ష్యముంచి
 మనసు కక్కుర్తిఁ జెందు; నాశమానవజడు
 భార్య నారీతిఁ జూడ నెప్పగిదిఁ గుందు.

14

కంటికద్దము లొకచేతికట్టి సూటుఁ
 బూని చనుచుద్దణాభ్యాసి శ నైన జనులు
 గొట్టెలంబలె వెన్నాడి శ కొల్లు రకట!
 వేసమున మోసపోదురే శ విజ్ఞవరులు.

15

సుఖము లొడఁగూడ మిట్టెక్కి శ చూడనోపఁ
 డాపదలఁ గుందువేళ దశయ్యంబు తోచు
 మచుజుఁ డుత్తమకశ్యుఁ గైకొనఁ దలంచె
 నేని కష్టమహోదధు శ లీదవలయు

16

పగతు లొనరించు గృత్రి మోసపాయములకు
 ద్వేషము వహించి కీడుఁ గావించుకంటె
 స్వగుణదోషవిమర్శన శ సలిపి చెడుగు
 గాంచి పోకార్పఁ గిన్నవశహించుటుటవు

17

ఓషధులు సత్వములు లేక ఓ యుండుకతన
మానవులు కామ్యకర్తల ఓ మరగుకతన
చిత్రతరరోగములగుముల్ ఓ సెలగుకతన
వైద్యులకుఁ జేతనిండుగఁ ఓ బనులు గలిగె

18

పలువిధంబుల రోగముల్ ఓ ప్రబలుకతన
తత్త్వ మెఱుంగనివైద్యుల ఓ ధాటికతన
మానసికదుర్బలత హెచ్చి ఓ మృగ్గుకతన
వీరభారతమెల్ల నిర్వీర్యమయ్యె

19

కులట చేరి చెఱచుఁ ఓ గులవధూరత్నాల,
బంగిముచ్చు చెఱచు ఓ బంధుతతుల,
దుష్టమంత్రి చెఱచు ఓ శిష్టులౌ ప్రభువులఁ,
బరమపాపి చెఱచు ఓ వంశమెల్ల

20

అఖిలకార్యకలాపములందు ముందు
లాభసంపాదనము పెద్దలకె తలంప;
దానికై సాహసించు పేదలకు నెపుడు
తాఁకినన్ మాఁతిగాలుట ఓ తప్పనిసరి

21

చిలుముగలవారు ప్రజలకుఁ శ జేయుకీడు
లనుగతంపుఁ బ్రమాదములట్లు దోచు;
అనదలజ్ఞులఁ జేయుకాశ్రయములొ? యోర్వ
రాని యపరాధములు గాఁగఁ శ గానిపించు

22

వేకువనె బొంకినకొగాని శ వీడిరాదొ?
కొట్టు తాళము కిల్లల శ గుట్టలగుచు;
నన్మతభోజ్యము వాణిజ్య శ మాశ్రయించి
కోటిఁ గూర్చిన నేమి? ప్రాజ్ఞులకుఁ దగునె?

23

బొంకులకుఁ దావు, వంచనములకుఁ జేరు,
అనయములకిల్లు, ద్రోహుల శ కాటపట్టు,
నఘములకుఁ బాదు, దుర్మీతి శ కాస్పదంబు,
వలదు ఋజుమార్గవ ర్తికి శ వ ర్తకంబు

24

కులట యెఱుంగఁ గలదె? శ కులసతిమర్యాద;
పిశునుఁ డెఱుంగఁ గలదె శ వేదబాధ;
చవట యెఱుంగఁ గలదె శ శాస్త్రజ్ఞువిజ్ఞత;
నల్పుఁ డెఱుంగఁ గలదె శ యధికుశక్తి.

25

తర్కమునఁ గర్కశతఁ జూపి శ తమ్ముమించు
పరమభక్తులు లేరని శ బిరుదుఁ గాంతు
నోరుఁగలవారు, సాధుల శ కూరుఁజేరు
లేదు, వాచాచమత్కృతి శ లేనికతన

26

సహజసద్గుణసముపేత శ జనుని నిత్య
వర్తనంబుల మార్పాటు శ వఱల దెఱుడు;
జగము నాహ్లాదమున ముంచు శ చలువఁజేసి
శీతలత్వంబు మార్పాటుఁ శ జెందఁ గలదె ?

27

అమృతసంసర్గమున విస శ మమృతమగును,
పాలఁ గలిసిననీరును శ బాలె యగును;
భ్రమరమును జేరఁ గీటంబు శ భ్రమరమగును;
సజ్జనుని గూడి ఖలుఁడును శ సజ్జనుఁడగు

28

దేశద్రిష్టురియయి ప్రవశింపి, మిగుల
సుగము మరిగిన సోమరేపగిది మేను
వంచి పనిపాటులను నొనఁగించఁ గలుగు;
నరయ నాబోతు నేద్యాన శ కర్మమగునె ?

29

పాడుపడి పూజలేనట్టి శ స్రాతగుడుల
 వంకఁ జూడరు, క్రొత్తదేశము లెన్న
 కట్టనెంతు జనుల్ వివేకంబుఁ దొఱఁగి;
 క్రొత్త యొక వింత స్రాతయు శ రోతగానె

30

ఎవ్వఁడేనొక్కఁ డొక త్రోవ శ నేగ నదియ
 యందఱకు “రాచబాట” యీ శ చందమరయ
 “గొట్టెదాట”నిపించు నీబుట్టులేని
 వారు జగతిని బరిహాసపాత్రులె కద !

31

పడియకున్ నాల్గుదిక్కులఁ శ బడిన నీ
 మందె చేరెడుపగిదిఁ బ్రజాళిధనము
 పరమధని బొక్కసమునక శ వచ్చిచేరు;
 మఱల దది పడియ జలమును శ మఱలనట్లు

32

మిటుకులాఁడుల బడిఁ జెప్పుమిషను తమదు
 జనపదంబులఁ జేరిచి శ స్థానికాధి
 కారు లొకకొందఱాత్మీయ శ కామత్పప్తి
 దీర్చుకొనఁ జూతు రవిసీతి శ తెరువువట్టి.

33

రొక్కమును గోకలును సొమ్ము శ లొక్కమొగిని
దెచ్చి యిచ్చినఁ బ్రేమంబు శ వచ్చి దూఁకు
నడ్డుమాటాడి లేదన్న శ యంతమాత్ర
ప్రణయరసమింకు రమణులశమనములందు

34

జీవయాత్రకు జీవి భుజింపవలయుఁ
గాని భుక్తికె జీవింపఁ శ బూనరాదు
నేఁటి నాగరకాహారశనియతు లకట !
కొంతకాలంబునకె జాతిఁ శ గూలఁద్రోయు

35

మైత్రి కల్గినయప్పటి శ మంచిపనులె
పగయ గల్గినఁ దప్పులై శ పరిణమించు
నట్టియొడఁ గూడ ధీరుఁ డాత్మాపరాధ
తతి విమర్శించుకొని సత్పరధమున నడుచు

36

శక్తికిందగు కార్యంబె శ సలుపవలయుఁ,
దలకుమించినపనికి యత్నంబుచేయఁ
బాటుమిగులును గార్యంబు శ భంగమొందు
స్థలము మించంగఁ గాలును శ జూషరాదు

37

అలఁతు లాత్మావసరములు శ గలుగువఱకె
 చెలిమినలుపుదు రాపైనిఁ శ బలుకరింత;
 ఘను లవిచ్చిన్నతైలధారు నుపమించు
 చెలిమి యొనరింతు రెడరులఁ శ నొలఁగిచనరు

38

పలుకుబడిఁగల పెద్దల శ పంచఁ జేరి
 దీనులర్థింప వినరేమి శ తెగులొ? వారు
 బధిరులొ? జడమతులొ? దుశ్శర్వరగర్వ
 ధూర్వహులొ! వారికెదిమందు శ తోచదెందు !

39

సతులసుతులను బాంధవజనమునెల్ల
 దేశదేశాలఁ దిరిగి సాధింపవచ్చుఁ
 గాని కనఁగలమే యేకశగర్భజనితు
 లైన భ్రాతల నేదేశమందునేని

40

ననములూడ్చు పరశుజీవి, శ పసులఁ జంపు
 ఖడ్గజీవియు, బహుళ భోగములఁ గాంచ
 బండితాగ్రేసరులు బరశిండనిరతు
 లగుచు నడలుట, నీకు సహ్యంబె? తల్లి !

41

భక్తి యుండిన లేకున్నఁ శ బైకి నము
లయి చరింతు ధనాఘ్యులయండఁ బ్రజలు
మిండ దొంగలచేఁ జిక్కి శ మిడుకువాఁడు
విక్కి మొగమున దండము శ బెట్టునట్లు

42

వదరుపోతులు కార్యాలపట్ల వ్యర్థ
లంచు నెఱిగియు వారివాశ్యముల తీసి
కెంతయును ముగ్ధులయి విశ్వసించురార !
మొఱుగ నేర్చినకుక్క తాఁ శ గలువఁ గలదె ?

43

చాలు వినమగు శూరుడౌఁ శ బంద హితుడె
యహితుడగును గృతజ్ఞుడౌ శ నగుఁ గృతఘ్నుఁ
డొప్పుఁ దప్పగు దుష్కల శ మొదవెనేని
కాలగతిఁ ద్రిప్ప నెవ్వాఁడు శ కిర్త ! తల్లి !

44

దొడ్డవారెల్ల భర్త విద్రోహమతులు
సన్నవారెల్ల నర్థచంద్రప్రయోగ
పాత్రులు కులక్రమాగతఃపథతులను
గలుగువార లనాగరకులు భరిత్రి !

45

చెలిమిఁగలయప్పు మిత్రుని శ చిత్రపటము
సమ్మదంబిచ్చు; నాతండె శ శత్రుఁడైనఁ
జెత్తకంపెను బీడు తశ్చిత్రమకార !
నరుమనోస్పృత్తి యెంతయబ్బురమొ? కనుడి!

46

కోటమీసలు మిడిగుడ్లు శ గుంతనొసలు
దనరు నయ్యలచేతి కశద్దంబువలయు,
దేహసౌందర్యమే ప్రసిద్ధి యనఁదగునె ?
సద్గుణశ్రీ దనరకున్న శ జనునకెందు !

47

తమ్మిపూదేనెతీపి చెంతనె మెలంగు
కప్ప తెలియునె? యెచటనొ శ క్రాలుతేటి
తెలియుఁగాక మహాత్ములగదివ్యమహిమ
దూరగతులట్లు ప్రాంతస్థు శ లారయుదురె ?

48

గడుసుఁదన మేలుబడియు రొక్కంబుకలిమి
యందఱ గులాములను జేయు శ నార! తనకు
వ్యక్తి గతమగునమ్రత శ వట్టి దనుచుఁ
దెలియునాతండె మతిమంతుఁ శ డిలను దల్లి !

49

సాధు లొకలక్షమందియేక శ సత్తమంద
కలిసిమెలసి వసింతు, భూకాంతు లిర్వు
రీ విశాలావనిక నివసంపఁ జాల
రార ! పేరాస దీనికి శ గారణంబు

50

పొట్టఁ బొడిచిన ముక్క శ లేనట్టివాఁడు
చచ్చుగీతాలు నాల్గిడ్చి శ సంతరించుఁ
బండితులమెప్పుఁ బత్రి కావళిప్రశంసఁ
బయిగఁ బెదపెద్దబిరుదు లీపాట్లవేల ?

51

కనినమాత్రన భావలతను నిగిర్చి
ననలువెట్టించి మోహవాసనలఁ బెంచి
తగులుపుట్టించి తమకమక శ నెగులుఁగూర్చు
రార ! నేటినవీన శృంగారవతులు.

52

ఱంకుతనమునేయ శ రాదంచుఁ దమగ్రంథ
ములను నీతెసూత్రములను గిలికి
సానులింటఁబంచ శ జవటలవలెఁ బండు
కవులనీతు లెట్లు శ గడలఁ ద్రొక్కు.

53

నా యెఱింగినవఱకు నశజ్ఞానమునకుఁ
 గారణము కామమే గాన శ సూరివరులు
 దానికెడమీరు తమహృదంతరములందు,
 అట్టివారె కదా ! సుఖం శ బధిగమింఁతు

54

నాఁడునాఁటికి బలసిన శ నాగరకము
 నేర్పె దినమొలత త్వము శ నేటిప్రజకు
 మఱియుఁ గొన్నాళ్ళ కాదిమహానవులటు
 లెసఁగ సృష్ట్యాదికాలమే శ పొసఁగునేమొ ?

55

వేరు వెంపును గన్నట్టి శ పెద్దవారు
 తప్పులొనరించి యవ్వాని శ నొప్పులట్ల
 పలుకుబడినేని ధనమేని శ వ్యయమొనర్చి
 సవరణము నేయుదురు చట్టసమ్మతముగ '

56

మనసుకంటెను ద్రుతగతి శ జనును దుర్య
 శమ్ము, సద్యశమనిలమ్ము శ సరణి వ్యాప్తిఁ
 జెందుఁ, గాన వివేకి యోజించి దీని
 మనసు నిర్జించి విహరించు శ మారుతమున.

57

శ్రీయుతుండైన గుణియైన శ శిష్టుడైన
గురులచేఁ గ్రమశిక్షఁ గైకొనఁడయేని
సద్యశోవృద్ధులను బొందఁజాలునొక్కొ,
పండునే ? మేకుదింపక శ పనసపండు

58

తెలియఁదగిన విబుధులచేఁ శ దెలియుటాకటి,
తెలిసినవి యాచరించి వృద్ధిఁ గనుటాకటి,
తెలిసికొన్నవి ప్రజకు బోధించుటాకటి;
యవి ప్రజాహితకృతులంచు శ నెన్నఁదగును.

59

గ్రంథ మంతితముం గొనఁ , గలనుదోచి
దేవుడే మ్రోల నిలఁబడి శ దేవులాడఁ
గవికి వాంఛింపఁ దగినది శ కలదె ! యెండు;
నెందుకీక యైహికేచ్ఛాబ్ధి శ నీదులాడ !

60

ఉన్నతాశయపరిపూర్ణఁ శ దొక్కవేళఁ
జిక్కులన్ స్రుక్కినన్ దొల్లిరచేవ చెడఁడు;
అగ్ని తలక్రిందు లైనంత శ నతనిజ్వాలు
లెట్లధోముఖములగుఁ బై శకెసఁగకుండ !

61

ఎందఱున్నను గోరిన శ వెన్నియున్నఁ
దల్లి లేకున్న లేనట్లే శ దక్కినవియు
నోర్వరానిది మాతృవియోగచింత
బాల్యమున నెక్కుడుగ నెట్టివానికేని

62

ధనమదాంధు లొకండొకళ్ళను దురాశఁ
జంపి యుద్యోగితతికి లంఛంబులిచ్చి
నెలమి సతితోడ సుతులతోఁ శ గులుకుచుండ
ననద నిరుపేద యురిశిష్ట శ యనుభవించు.

63

హిమనగోన్నతభావము శ లమరధునికి
సాటియగు పావనత సుమనసదృశమనము
శారదా కౌముదీక్షీర్తి శ భారతీయ
పుణ్యసతులకుఁ బెట్టని శ భూషణములు.

64

ఆటవెలదుల హావభావాదికములఁ
గాంచి మెయి సొమ్మసిల భక్తికలన నట్టు
లాయెనని యన్యులెంచున శ ట్లభినయించు
పెద్దలకుఁ గలభక్తి డాంబికము గాదె!

65

వ్యాధిఁ దవిలినతరువాత ॥ నౌషధములు
దెఱపిలేకుండ దిగమ్రుంగి ॥ త్రేచుకంటె
వ్యాధి వారించుటకుఁ దగునట్టి విధుల
నెఱిఁగి జాగ్రత్తఁగొంట యెంతేని లగ్గు !

66

పెద్ద వేదాంతులమని వేరైవెట్టుకొనియు
బ్రహ్మమునుగను జతనంబు ॥ వదలి తమదు
జ్ఞాన మితరులకన్నట్లు ॥ జడులఁ గఱవఁ
ద్రిమ్మరుదు రూళ్ళఁ బడి యుదరమైకొఱకు

67

కుత్తుకలుగోయు ద్రోహులు ॥ కొఱతలేని
నిత్యసంపదలను గల్గి ॥ నెగడుచుందు
రన్యహితకృతికారకు ॥ లంతులేని
తీవ్రదారిద్ర్యపీడలఁ ॥ దేలుచుందు

68

త్రాగుఁబోతుతనంబునఁ ॥ దానె తెచ్చి
కొనిన బీదఱికమునకుఁ ॥ దనకుటుంబ
మెల్ల ప్రతిబింబమై కూలు ॥ పెఱుంగఁ డకట !
పాననిరతుఁ డతనికంటె ॥ బశువు మేలు.

ప్రకృతిభర్తాలఁ దప్పక శ పశువులెల్ల
 నడుచుకొనుచుండ మతిఁగల్గు శ నరులు పాడి.
 దప్పి నడయాడ నేమనఁదగును నేడు;
 పసులకడ నీతిగ్రహింపఁవలయు జనులు.

మ త ము.

శాంతిచేఁ గిన్నఁ జెల్పిచే శ శాత్రవంబుఁ
జేమచే హింస సమతను శ విషమబుద్ధి
సత్యమునను నసత్యంబు శ జగతియందు
గెలువవలెనంటయే మహాత్ములమతంబు

2

కామినీకాంచనంబులఁ శ గడకునెట్టి
మునుపు మతగురువులు లోకశమునఁ జరింప
నేఁటి మతపీఠకర్తలు శ బోటి లేక
నిదురవోలేరు ధనతృప్తి శ నిలుపలేరు

3

తపమొనర్చుట బ్రహ్మపదమ్ముఁ గనుట
జగదవనకృతి సలుపుట శ సత్యదీక్షఁ
గలిగి విధ్యుక్తధర్మముల్ శ నిలుపు ద్విజుల
చరణరేణువుఁ దాల్తు నా శ శిరమునందు

4

ప్రేమసంపూర్ణతకుఁ శ బరిణామమైన
త్యాగసంసిద్ధి దానిచే శ నగుముదంబుఁ
గనినధన్యుని కింక వేఱు శ కనఁదగినది
లేదు లోకత్రయమ్మున శ లేదు! లేదు!

5

సకలశాస్త్రాచరణము లాశాస్త్రపూర్ణ
హృదయులకుఁగాక నిష్కామపదము వెలుఁగు
నమృతహస్తలకేల? మందాతురులకు
గాక! యారోగ్యవంతులకా? తలంప!

6

ఈషణత్రయము నొకింత శ యీగలేరు
వననెడిమమత రవంత శ మానలేరు
సత్యమార్గానఁ గాసంత శ చనఁగలేరు
పెద్దలని యిట్టిరచు గౌరవింపవలెనె?

7

దైవమును నమ్మి సత్యతత్త్వము గ్రహించి
జీవితార్థి స్వయంకృషి శ నావచేత,
దాటఁబూనినవాఁడు కృతార్థుఁ డగును,
గాని పరులను నమ్మినఁ శ గాఁడు కాఁడు

8

సకలశాస్త్రజ్ఞుడే నభిజాతుఁడేని
శీలయుతుఁడేని యోగియే శ ఖితిఘ్నఁడేని
మనుజుఁ డెవఁడేని స్వకృతకర్తృఫలమిందు
నందుఁ గుడువక తప్పకొనగునె సుంత!

9

దైవకృపకింత వర్ణ భేదము లేదు,
తపను నెండకు జాతి భేదము లేదు,
తెచ్చెరకు స్పర్శగులవి భేదము లేదు,
సమతయనునది సృష్టి నైజము సుమ్ము !

10

సత్యధర్మ దయాదిక శ సద్గుణములు
లేనియాతండె యస్పృశ్యుఁడౌ నిజంబు,
అవియ గల్గిన నస్పృశ్యుఁ శ డైనగాని
గౌరవాహ్నుఁ డటందురు శ సూరివరులు !

11

మనపురాణములందలి శ మానులకును
వారి గుణకర్తృ శ క్తుల శ వలనఁ గాక
వంశములఁ బట్టియా? గౌరవంబు గలిగె,
నంశమా గొప్ప? గుణకర్తృవర్జితములకు

12

ఎరువు, పిండి, చెత్త శ ముటికి నీరును గాలిఁ
గొంచు కుజములీవె శ మంచిపండ్లు
దుర్విధానములను శ దొలఁచియట్టులె చూపు
సత్యధర్మములను శ సంతతంబు.

13

అరయఁగఁ బ్రలాప సఃన్నిపాతార్తుఁబోలె ?
 నిచ్చవచ్చినయట్లు వశచింపఁజాలు
 మనపురాణములెట్లు సఃత్యనికషమున
 వన్నెకుకొనిల్చి శాశ్వతఃత్వంబుఁ గాంచు

14

కర్త పరుఁడౌట నరునకు శ ధర్మవంచు
 గీతలాడిననుడిఁ దిలఁకింపలేక
 యింగితము వీడి పరులకు శ లొంగి స్వేచ్ఛఁ
 జంపికొని భారతీయులు శ జడతఁ గనిరి

15

కర్త పరుఁడౌట నరునకు శ ధర్మమనుట
 భారతీయులు భావించి శ బహుళదీక్షఁ
 దాల్చి వెనుకడుగిడక యుత్సాహశక్తి
 నడుములు బిగించి పనిసేయ శ నుడుగుఁ జెడుగు

16

ధార్మికాత్ముని విమలచైతన్యశక్తి
 విశ్వమున కుపకృతులు గావించుకొఱకె,
 ప్రకృతిచే దత్తమయ్యె నాపని ఘటింపఁ
 బడనిచో సృష్టి దుర్వ్యధాభరముఁ దాల్పు.

17

విషమమతులకుఁ గలమత శ భేదబుద్ధి
విశ్వమతసమృతుల కెట్లు శ వెలయఁ గలదు,
వేరుపడి, యుష్పపులుసును శ గారముఁ జవి
గూర్చునే యొక్కటిగఁ జేరి శ కూర్చుఁగాక !

18

సంసరణవార్ధి దాటుట శ సాధ్యమనుచు
వెట్టివేదాంతులను చుంట శ వినెడు పిఱికి
వారు సులభంబుగాఁ గావబట్టఁ గట్ట !
సృష్టికర్తలంపు లీడేఱుటెట్లా ?

19

ఆత్మశిష్యోద్ధరణమార్గ శ మరయలేమి
బాదపూజలు గాన్కలు శ వార్షికములు
నైకొనుటతోడనే దృష్టిఁగాంచు గురుల
వలనఁ గులములకెట్టి లాభంబుఁ గలదె ?

20

ముష్టివాడైన వేదాంతములను దెలుపుఁ
బాటలను బాడి జీవించు శ భవతదేశ
మందు నాథ్యాత్మికాకాంక్ష శ యడఁగి నేడు
వృద్ధినింగాంచె నైహికబుద్ధి మివుల

21

పడుచుఁబిల్లలకోసమో శ కడుపుకూటి
 కోసమో క్రీస్తుమతమును శ గొనఁ దలంఁతు
 కాని యేమతమునలేని శ ఘనపదార్థ
 మచ్చటనె పుట్టెనని యెవ్వఁ శ డాసఁగొనును

22

క్షేత్రవాసులు భక్తులఁచెంత నెన్నొ
 పేరులంబెట్టి సుంకముల్ శ వెఱికి, లోని
 కంపుదురలంకృతాశ్చము శ లరయుకొఱకు.
 వెలపడంతులె? దేవతా శ విగ్రహములు

23

ధనముపేర్విన్నఁ జేరాస శ దాట్లువేయు
 మిండతల గాలిసోకిన శ మేన్లగుర్పు
 లోకహితబోధనములన్న శ మూకభావ
 మమరు నీనాఁటిమతగురుసమితి కకట!

24

అబ్జమిత్రోదయాస్తమయంబు లెపుడు
 నాయువు హరించి చనుచుండు శ టరయలేరొ?
 తలఁచికొన్నంత నేల సత్కార్యవిఠతి
 సలుపకయె జాగుచేయుదు శ రిలను బ్రజలు.

25

విశ్వమానవకల్యాణవిభవమునకుఁ
బొంగి పొరలు ప్రజాహృదయభోజమధువు
విమతతాపోపశాంతిఁ శ గల్పించువేళ
భిన్నమలకక్షు లెంచుట శ వెట్టితనము

26

బొడ్డుదాఁకిన గడ్డాల శ పొడవుగాక
శమన కింకరులట్లు దండములతోడ
బలిసి తిరుగాడు తాటదగ్గములచరిత్రఁ
దడవఁ బనియేమి ? మాయాత్రిదండులగుట

27

జగమున గల్గు మతముల శ సారమిద్ది
యంచెలుంగక ప్రతిమతమందు వ్రేలు
పెట్టి చవిఁజూడఁ దలఁచిన శ నిట్టిభవము
లెన్ని కావలె ? తత్త్వమింకెపుడు గనుట ?

28

ఎంత భౌతికవాదమే శ నెదురునిలిచి
పోర నాధ్యాత్మికరహస్యబోధ యెఱుఁగుఁ
దెఱపి యెఱుఁగని తత్త్వోపదేశకలన
నయపథంబున జనులను శ నడుపునతఁడ.

29

సంశయవ్యాధిపీడితుఁ శ జక్కనేయు
నౌషధముగన్న సద్వైద్యుఁ శ డగపడండు
కాని కాలమె యావ్యాధి శ కడపుమందు
దానిఁ గనుఁగొన్న వెజ్జన శ దైవ మొకఁడె!

30

చిత్తమునఁ గోరినవియెల్లఁ శ జిక్కకునికి
జీవసాధననిర్మితి శ చెలఁగకునికిఁ
బలుశ్రమము లోర్పుశక్తిని శ బడయకునికి
నడలి లోకమ్ము దైవమ్ము శ నాశ్రయించె.

31

సృష్టిలోఁ దొల్త మానవుల్ శ క్రిములువోలె
గనఁబడినవేళ మతభేద శ మనఁ దెలియదు
నాఁడునాఁటికి బలిసిన శ నాగరకము
ఋతము గడఁద్రోచి మతభేద శ మతకరించె!

32

కామసంతృప్తికొఱకయి శ గణికలకొల
మేర్పఱచి వారియాటల శ నెలమిఁ గనుచు
నిండ్ల నిల్లాండ్ర మఱచుట శ హిందువులకు
సిగ్గు చే టార్యసీమకుఁ శ జెడనిమచ్చ

33

లోకవృత్తముఁ గనుఁగొను శ లోభముడుగుఁ
ద్యాగమునుగాంచు భక్తివిధాన మెఱుఁగుఁ
గప్తసుఖముల ననుభవకలనఁ దెలియు
మనుజుఁ డిఁకఁ దీర్థయాత్రలఁ శ గననిదేమి ?

34

మతమటంచుఁ గులక్రమాశ్రయమటంచు
విగ్రహంబులకడ జంతుశనిగ్రహంబు
బలుల పేర నొసర్తురు శ పామరజను;
లదియ శాస్త్రోక్తమని యందు శ రార్యవరులు !

35

జంతుబలిఁగోరు మతమొక శ సాధుమతమె !
భిన్నకులతత్త్వ మతమొక శ ప్రేమమతమె !
అవినయమురేఁచు మతమొక శ యార్యమతమె !
మతము గాదది పాపండ్ శ మతము గాని

36

మామతమె గొప్ప దన్నిధశర్మములకుదురు
ఇతరమతధర్మముల లోటు శ లెన్నొ కలవు,
అనుచు వచియించువారు, జగదాత్ములె కద !
కలుగు లోకెందు సమబుద్ధి శ కొలఁదియైన ?

సాంఘికము.

పురుషునకు మూడుకాళ్ళుల శ ముసలికైన
విధురునకుఁ బెండ్లి తగుఁగాని శ వెలదికెపుడు.
వయసుదానికి విధవకుఁ శ బరిణయంబు
తగదనెడు శాస్త్రపక్షపాతంబుఁ గనుఁడి.

2

ద్రవ్యపతియింట మరణమే శ తారసిలినఁ
బిలువకయె పోదు రెల్లరు, శ వేదయింట
పెండ్లియేయయ్యుఁ జాట్టాలు శ వేడఁబడియు
నరుగ రన్నిటికిఁ మూలమర్థమే కద !

3

దైవకైంకర్యమున దేవదాసియయ్యెఁ
బూర్వ మీనాఁడు కామాగ్నిఁ శ బొరలునరుల
దాసియైయుంట జాతికంతకును సిగ్గు
పడుపువృత్తికి నొకతెగ శ విడువఁ దగునె ?

4

ద్రవ్యవంతులు కూటివేదకును రొక్క
మిచ్చి కొని రనువేరు లేదేమొ గాని
పశుల నదలించి బెదరించి శ పనులుగొన్న
యట్టిసేతలుఁ గన దను శ వవశమగును

5

కోటిబొంకులాడు ॥ కోమటిచే నీవి
సంతరించి సంతోసమున మనును
గాని సాధుజనుడు ॥ కాసువీసంబీయఁ
దృష్టినడఁడు ధరణిదేవుఁ డౌర !

6

బహుళదుర్గణపరివృత ॥ బ్రాహ్మణుండు
దానసంగ్రహణైకవిద్యాగురుండు
శ్రుతులఁ బరియింప నర్హుండు ॥ సుగుణవర్మఁ
దురుయశుండగు శూద్రుఁ డనర్హుండు గాఁడు.

7

విధవయయ్యుఁ బ్రసవవేదన మృతిజెంద
స్వర్గపురికి దాని ॥ సాగనంపు
ద్రవ్యమున్నఁ, బేదరాల సాధ్వి దివికేగఁ
దిలకమైనఁ గొనఁడు ॥ ద్విజుండయారె !

8

మేడిపండుజాడ ॥ మెలఁగెడి టకటొంకు
నాదరమున నజ్ఞులైనఁ గాంత్రు,
డాబులేనివాని ॥ డగ్గఱ జేర్పరు
ప్రజ్ఞఁగల్గునట్టి ॥ ప్రజలుఁ గూడ !

9

కల్లు సారాయి గంజాయి శ కైపుమిగుల
క్రోలి సోలెడి బంగుభాయిలు ద్రవ్య
వంతులుగ నున్నసభ గౌరవంబుఁ గాంతు,
రెద్దడింగుందు సుజనుల శ నెవరుఁ గనరు

10

ఇల నధర్మవిచేష్ట లెనైనన్ని కలవా ?
అన్నియుంగల్లు ధనికుండె శ వన్నెకెక్కు-
సర్వసద్గుణసముపేత శ సాధుజనుఁడు
బీదతీకముకతంబునఁ శ బేరుఁ గనఁడు

11

సత్ప్రవర్తనమ్ము శ శౌచమ్ములేనట్టి
బ్రాహ్మణుండు స్తోత్రపాత్రుఁ డగును
అవ్వియుండి పరహితాదృతిఁ గలమాల
వానిగాలి పీల్చ శ రానిదంట.

12

కడుపుదించుకొన్న శ కాంత నవీనంపుఁ
గళలఁ దళుకు బెళుకుఁ శ గలిగియున్న
నేఁటి నాగరకులు శ నీటులకుప్పొంగి
పెండ్లియాడి వెనుక శ వెతలఁ గందు

13

ముక్కు మొగము గొనము శ చక్కనివైనను
 పేదవారిబిడ్డ శ ప్రియము నిడదు ,
 క్రోతిమొగము పాడు శ గొనము గల్గిననైన
 గొప్పవారిబిడ్డ శ మెప్పుడు గూర్చు

14

బానిసతనంపు టుద్యోగశవాంఛఁ దవిలి
 నేర్చి రాంగ్లము నాస్తుల శ నీటఁ గలిపి
 తుదకు నుద్యోగమును లేదు శ బ్రదుకుకొఱకుఁ
 జేఁతిపని రాదిఁకం జిప్పె శ జీవరక్ష.

15

స్వకులవృత్తులు దోషదూష్యంబులయ్యె
 జాతిహితధర్త తతి దుశరాచారమయ్యెఁ
 బెద్దలఁగఁబులును గొల్లఁసుద్దులయ్యెఁ
 బ్రకృతి వికృతిగ మార్పిరీ శ పంచజనులు

16

దుర్ధనికజన దుస్సహ శ దుర్వివేక
 నిత్యనూతన దౌర్జన్య శ నిగళబద్ధ
 దీనకర్షకలోక మెంతేనిఁ జావ
 పెద్దలు స్వతంత్రమార్జింప శ పెనఁగుటెల ?

17

నీతియే లేక చదువులం శ దిట్టయగుట
కన్నఁ జదువక నీతిసంపన్నుఁ డగుట
యెంతయును మేలు నరున, కశదేలయన్న
వానిచే దేశ మభివృద్ధిఁ శ బడయఁగలదు

18

విద్యతో జీవనోపాధివృత్తి కలుగఁ
గృష్టపక్ష విరహిత పూర్ణేందుఁ డగును
జీవనోపాధివృత్తితోఁ శ జలఁగ విద్య
లేమి రాహువు కబళించు శ సోముపగిది

19

ప్రకృతి కనుయాయులై వేషభాషలెల్ల
మార్చికొని భ్రష్టులై సత్యమార్గవిముఖు
లై చరింతురు పైకి సత్యరతులట్టు
లరయఁ జెలుపన చేటలొ శ నరులు జగతి

20

మూలకందము సంసారమునకు స్త్రీలు
స్త్రీలకున్ విద్యనేర్పుట శ శ్రేష్ఠమగును,
విద్యవలన వివేకము శ వెలయుకతన
సముచితంబుగ నడుపు శ సంసార మతివ

21

లంగరులముంచు వ్యాపారులకు నపేక్షి
తార్థసిద్ధియు సత్యమార్గానుగామి
కీప్సితవిఘాతసంభూతి ఓ యేల ! యిదియు
భగవదాదేశమో ! లేక ఓ ప్రకృతిబలమో !

22

ధనికునికొ లుబ్ధునైన బాతకునినైన
ఘోరదారిద్య్రపీడితులొ చేరవలయు
జండమార్తాండ సునిశితోజ్జ్వలనతాప
భారతపులు ముసిండి నేకొ ఓ జేరునట్లు

23

విశ్వములమ్రంగు తమబాజ్జి ఓ పెంచుకొనుకు
నగతికుల తేయు బవలన ఓ కష్టకష్ట
మునకు బాల్సేసి నెత్తుకొండలు హరింప
బనులుగూర్తురు వీరెహొ ఓ దనుజులనంగ

24

ప్రాజ్ఞతయే లేక యోగ్యతాపత్రమొండు
యెటులొగాంచిన యవినీతులొ డెవఁడొ యొకఁడు
బుడుతలకు విద్య నేర్పంగలొ బూనుకొన్న
నెన్నటికి గడలేరునో ఓ కన్నతల్లి !

25

అన్నిసంస్థల కధ్యక్షు శ లైనవారె
తాముపల్కిన పల్కులఁ శ దప్పి స్వార్థ
పరత గుడుగుడుగుంచాల శ పగిది నడువ
నితరు లపమార్గమునఁ బోవు శ టేమివిత ?

26

కూటికిని గుడ్డకును వాచి శ కోవిదాళి
యాత్త దేశాన నూరుపే శ రడఁగి చావ
నన్యదేశస్థు పండితశ్చమ్య నొకని
గౌరవించుట యాంధ్రుల శ కర్తవ్యము !

27

ఎంతవాఁడైనఁ దమవాని శ నేవగింతు
రల్పుడయినను బరుడయినంత జనులు
బ్రహ్మరథమును బట్టఁగఁ శ బాటుచుందు
రరరె ! పొరుగింటి పుల్లగూర రుచికాదె !

28

నాల్గుకాసులు చేరిన శ నాటినుండి
వంటవార్పుల పనులకున్ శ బానసీంధ్రు
వలసియుండుట కండలు శ బలుపుఁజెంది
వంధ్యతకు రుజలకు స్త్రీలు శ పాలువడిరి !

29

పాలికో ! పన్నునకొ ! యీయఁబడినభూమి
దున్నుకొని మనుబీదరై శతునకు దానిఁ
దక్క సీకుండ లేని నిందశలిడి ధనులు
వెతలనిడుదురు తమమాట శ విననియంత

30

బక్కచేపలు బెద్దచేపలు భుజించు
కరణిఁ గడుఁబేదపడినట్టి శ పౌరుగువారి
నొక్కటిగఁ జేరి బల్లిదుల్ శ గ్రుక్కఁగొనఁగ
యత్న మొనరింతు రిది నై జమయ్యె జగతి

31

పాలబుగ్గల మిసిమియు శ వచ్చిరాని
కురులు నవ్యక్తవాక్కులు శ గోచి కోక
గట్టఁ దెలియనిబాల్యముఁ శ గలశిశులకుఁ
బరిణయము సేయుపెద్ద లశసురలు గారె !

32

ముక్కు కొనపచ్చలారని శ ముగుద నకట !
గృహదరిస్థితభర్తృ దుర్గ్రహమువాతఁ
ద్రోయ సుఖమామె కెటులబ్బు శ ధీయుతులును
బలసమేతులు నగుసుతుల్ శ గలుగుటెట్లు !

33

శాస్త్రములఁ జూచి లౌకికచర్య లెఱిగి
బుధుల మనుకొన్నపురుషులె శ బుద్ధిదప్ప
నిక నుజ్జత లేనినాశతుకలు మగలఁ
గలిసి బాల్యాన సంస్మృతిఁ శ గడవగలరె !

34

సుగుణయుతుఁ డెందుఁ బుట్టిన శ నగుద్విజుండె
దుర్గుణుం డెందుఁ బొడమిన శ దూష్యకులుండె
కులముతో నేమి ? గుణములు శ గలుగలేని ?
అధివసించును గుణకర్తృలందె కులము !

35

నాల్గుకాసులు గలిగిన శ నాగరకము
బలిసి పనిపాటులకు మేను శ వంగ దింతః
సోమరితనాన సాపాటు శ సాములగుట
హైందవుల కల్పిబల్కి రూపతె నిజంబు.

36

సంకెలల దొంగ, యుచ్చునక శ జనుఁడు, వలను
పక్షి, ముకుంద్రాటఁ శ బశువును బాధనొందు
నట్లు, ధనికులచే లోకు శ లనుభవించు
రకట ! కొసయూపిరాడని శ యాతనముల !

37

క్షీరముననుండి తెలుపును శ వేటునేయ
వీలులేనివిధంబున శ నాలుమగల
ప్రణయభావము విడదీయ శ వలనుపడదు
అది త్రికాలములకు నభాధ్యంబుగాదె !

38

కన్నతలిదండ్రులెడ శ్రద్ధ శ గననికతన
గురు లుదాసీనభావులై శ పరగుకతన
భావినాయకు లనఁదగు శ భరతసుతులు
విగతమతు లప్పశక్తులు శ భీరువులును

39

ఇంతులకుఁ గోకలపయిని శ సంతతిపయి
నగలవై నున్న యా కాంక్ష శ స్వగృహకృతుల
దేవభక్తిని దేశసంసేవయందు
వెలయ నెంతయు లాభంబు శ గలుగుఁగాదె !

40

ఎప్పు డేకక్ష పెంపంది శ యెల్లజనుల
యాదరముగాంచుఁ గనిపట్టి శ నందుఁజేరి
తద్విధులకు గులాములై శ దానినాయ
కులకొనర్పు సలాములు శ గొందఱకట !

41

నూరుగురు వేదరైతుల శ్రీ నోటికూటి
పంటమేసెడు ధనికుని శ్రీ బట్టెనేని
బొలమువెడలింప శిక్షాస్త్వరతులకు వారు
పాత్రులగుదురు దౌర్భాగ్యవశతఁగాదె !

42

ఐకమత్యవిహీనత్వ శ్రీ మలసుందనము
భౌతికేచ్ఛాపరాజ్ఞుశ్చత్వమపనింద
దేవునకుఁ బెట్టుటయు భారతీయజనుల
సహజగుణములు గాన శ్రీ దాస్యమ్ము ప్రబలె !

43

బహుళశిష్యార్జనమ్మునఁ శ్రీ బలుకుబడియు
నర్థసంచయమును హెచ్చి శ్రీ యైహికసుఖ
జీవనమునకు సాయమ్ము శ్రీ సేకుటునని
గురువు లూరూరు వృత్తిమై శ్రీ తిరుగుచుండ్రు

44

వంచకుల మెఱుమెచ్చులఁ శ్రీ బడయనెంచి
దండుగగు షోకులకు డబ్బు శ్రీ తగులబెట్టి
కడకుఁ దినుటకుఁ దిండియుఁ శ్రీ గట్ట బట్ట
లేక పెదపెద్ద సాహుకార్యే ! తపింతు

15

ఇంటనింటను గయ్యాళు శ టుంటకతన
కంటికిం బచ్చనగు కల్పకములవంటి
బహుళసంసారములు చీలి శ పాడువాటి
చెట్టుకుం బుట్టకొకడయి శ చెడగవలసె!

46

కన్న బిడ్డలరీతి దశగఱకుఁ జేర్చి
వేళవేళకుఁ దగుమేతఁ శ బెట్టి ప్రేమ
మనిచి తుదకొకదినమున శ మమతవీడి
గొంతుకోయుదు రల్పులు శ జంతువులను.

47

అదను గనిపెట్టి వినయంబుఁ శ గదురఁ జేరి
మ్రొక్కి వేడినఁ బనియకానె? శ మూర్ఖుఁడెంతఁ
గఱకుఁ జూపక చెఱకును శ నఱకి నమలి
పిప్పినేయక రసము లభింపఁ గలదె?

48

సహజగుణమగు వంచన శ మహారహంబుఁ
దమకు సహకారియగుచుండ శ ధర్మపథము
మఱచి సత్యము విడిచి యశమానుషముగ
మెలగి వణిజులు ధనులయి శ చెలఁగుచుండు.

49

వెఱ్ఱివేదాంతములు వ్యర్థభేషజములు
టక్కుజ్యోతిషములు మంత్రతంత్రములును
సోమదులఁ జేరి భారతభూమి యంద
లేమిడికిఁ గారణంబయ్యె శ నేమి చెప్ప !

50

అభినీరము కల్లు హిమాద్రి నంజు
డయి ప్రభుత్వపుఁజట్టము శ లడ్డుపడక
స్వేచ్ఛ యొసఁగిన సంతృప్తి శ జెందునేమొ ?
మద్యపాయికిఁ గల్గిన శ మధుపిపాస.

51

ధనము దనయింట మూలుగు శ తరుణమందు
నపరిచితులును బరిచితు శ లటు చరింతు
రది తొలంగిన నందఱు శ నపరిచితులె ?
ధనము తిందురొ ? కఱఁగించి శ త్రావఁగలరొ ?

52

క్రూరమార్గానుచరులముంఁగొంగుఁబసిఁడి
భయదహంతకులింటిశకల్పదుమంబు
కలుషరాసులకొట్టానఁ శ గామగవియు
భాగ్యదేవత ! సాధుల శ పాలిదగునె ?

53

క్రుంగఁదీసెడు ఋణభార ఓ ఘోరరుజకు
బాలుపడి దేశ మెంతయుఁ ఓ బ్రభసెడంగ
నర్థమును దుర్వ్యయంబుగ ఓ వ్యర్థపఱచు
డాంబికులతెల్వి వట్టి వేడబము కాదె !

రాజకీయము.

పామునోటను జిక్కు కశపు యెటు లీగ
లను దినగ నెంచు ద్రావిడులకును జిక్కు
నొత్తరాంధ్రులు మఱి పశ్చిమాంధ్రుల నిటు
తాపిడియొనర్ప నెటులాంధ్రరాష్ట్రమబ్బు ?

2

గుండెపైఁ బెట్టుకొని చేయి శ నిండుహాయి
నిదురఁ గైకొనుదినము లెష్టాదవునొక్కొ
నీచతమదాస్య శృంఖలానిబిడబద్ధ
కృశశరీరుల కీనాఁటి శ హిందువులకు

3

ఇహము నశియింపనీ పరశ మేటఁ బడని,
సత్యధర్మదయాదులుఁ శ జాటువడని,
ద్రవ్య సంపాదనైకకార్యము దప్ప
నేఁటిప్రభువుల కింకొక శ మాటలేదు.

4

ఉద్భవంబొది పరహింస శ యుగ్మపాలు
పాలుచున్నాళ్లు ద్రవ్యాశ శ పోతపాలు
తల్లిపా ద్ద్రావుభాగ్య మెందఱుకుఁ గలవో ?
ధర్మవిద్రోహ రాజ్యతంత్రజ్ఞులందు

5

రాజరాజుల సర్వసామ్రాజ్యవైభవ
వాళి యొకతెప్పపాటులోఁగఁగూలిపోయె;
అట్టి సంక్షోభమునఁ బ్రజఁగఁకెట్టి సుఖము
కలుగ నేర్చును బలితంపుఁగఁసిలుగు గాక !

6

సంఘసంస్థలసభ్యతఁగఁసంతరించు
నాఘ్య లాదర్శనీయ సమాచరణము
కలిగియుండనికతనఁగఁజగంబునంద
నరులు తలకొక్క దారిఁబఁగిరిది నిజము

7

ఊహలన్నియుఁ గృత్రిమఃపూహములకు
దారితీయుచు సాకుచితంబు దృష్టి
నెదుగఁజేయంగనార్యులఁగఁకెట్లు గలుగు
తేజఁగూర్చెడు స్వాతంత్ర్యదీప్తులెడఁద !

8

పసులమేతయు నిండురుఁగఁపాడి పంట
లింటికగు నుపకరణముఁగఁలీదకంటె
చులకనగుపన్న సమతయుఁగఁగలుగునెడల
రైతుబిడ్డ మఱేమి కోరంగలొడు !

9

మాతృసేవకు ధనమేని శ మానమేని
ప్రాణమేనియుఁ దృణలీల శ వదలవలయుఁ
దార్దుర్యచరితము దీని కుఁదాహరణము
గాదె ! యాతం డఖండవిశ్వాతిఁ గనఁడె

10

పడుగుపేకలట్లుఁ శ బాలకపాలిత
సమరసంబు నెచట శ నమరు నచట
రాజ్యకోశసుస్థిరత్వముఁ బొనుపడు,
నట్లు గాకయున్న శ నగును వెతలు

11

దాస్యముద్రాక్షరములచేఁ శ దనరుచున్న
నసహనంపుఁ గథల్ గల శ హైందవాళి
పూర్వచారిత్ర మొంటరపుక విదేశ
జనులచేఁ జిక్కనద్ది సంస్కరణ మగునె?

12

ధర్మరతిమై నశించు హైందవులయగతి
కత్వము గణించి ధార్మికకార్యవిముఖు
లగువిదేశీయు లీరాజ్య శ మధిగమించి
యాత్మజీవనలక్ష్యమ్ము శ నందఁగనిరి !

13

చేకువను లేచినదిమొదల్ శ వెట్టిమొట్టి
వాదముల నాడుచును బరభాగ్యజీవు
లగుచుఁ గర్తపరిభ్రష్టు శ లలసమతిని
దిరుగ దేశవిముక్తి యేసరణిఁ గలుగు ?

14

విషమమతములు భిన్నతావిషయకములు
బలిసి సంపత్కళల విప్లవంబునకును
బతనమునకుఁ గతంబు లోకతన భరత
దేశదారిద్ర్య మెంతో వృద్ధిని వహించె

15

స్వపరిపాలనదక్షత శ సామ్యబుద్ధి
సర్వజాత్యైకమత్యము శ సాగఁ బ్రజలు
రాజ్యతృప్త వీడి చనుడని శ ప్రభుల వేడ
విడదు దయ్యాలువోలె దోశపిడిని మరిగి.

16

చేతిపనులు లేక శ నేద్యంబు నేర్వక
“విద్య విద్య” యంచు శ వెట్టిపట్టి
నగరవాసముచు భగవద్యయమునుజేసి
బడుగులగుట సిగ్గు శ భారతులకు !

17

వేటొకఁడు వృద్ధి నెందిన శ వెన్నుఁ జఱచి
తన్నుకొనిపోవునేమొ యాత్మయశ మనుచు
వగచు పెద్దలస్వార్థైకపరతచేత
భారతీయులకళలెల్లఁ శ బాడువాటె

18

కించిదుద్యోగబలము నాశ్రించినట్టి
యల్పబుద్ధులు రైతుల శ నష్టకష్ట
సమితిపా లేయదురు వారె శ తమకు నెపుడు
జీవరక్షకులంచు యోజింపలేక !

19

బీదరైతులరక్తముల్ శ పిండి పిండి
యాసవంబు లొనర్చి ద్రవ్యాధ్యులకట !
పలుకుబడి పేరుగలుగు పెద్దలకు నిచ్చి
వారినుతులందఁ జూచుట శ పాడియగునె ?

20

రాజ్యకాంతౌతిపిశునభూసరమణధాటి
కల్పమానపు లాగక శ యాత్మబలము
గ్రుంగ సంక్షోభమంది రీ శ గోడువాపి
విశ్వకల్యాణ మెవఁడు గావించునొక్కొ !

21

గౌరవాంచితపదములఁ శ గాంచఁ గోరి
దేశసేవకవేష మెంతే ధరించి
ప్రజలఁ గిక్కురింపఁ జూతురు శ వంచకులగు
స్వప్రయోజనపరు లిది శ సాధుమతమె ?

22

తమనిరంకుశ చేష్టలఁ శ దాళలేని
ప్రజలు మాకేకరాట్నభ్రుత్యంబై యింక
వలదు వలదని చాట ! దేశవశములందు
నందులంబలె నృపులు గూర్చుందురేల ?

23

ప్రజకు విముఖితఁగూర్చు శ సూత్రములుగల్గు
దొరతనంబున నధికారవరు లొకింత
లోకహితమెంచుమాత్రఁ గల్గునె ఫలంబు
బానిసవదాన్యగుణ మెంతవఱకు జరగు

24

జన్తపుకాహక్కు స్వాతంత్ర్య శ మన్తహార్థ
మొకఁ డొసంగఁడు దాని వేరొకఁడు గైకొ
నంగఁ జాలఁడు కష్టార్జనమున నదియ
దొరకునప్పుడె ! దాస్యపుడెఱయుఁ దొలఁగు

25

దుర్బలులవై బలిష్ఠులదోర్బలమ్ము
నకు జయంబాదినుండి యెంతయు నిజంబు
కాని యది శాశ్వతజయమ్ము శ గాదు తలఁప
దైవకృతధర్మసూత్రాళి శ దాఁటి చనుట !

26

బ్రబలసంతాపకరవిషవాయుశక్తి
గుములుగుములుగఁ బ్రాణులఁ శ గూల్చి యదియ
రణజయంబని పాలకాగ్రణులు మివుల
విష్టవీఁగెద రిఁక ధర్మవిధు లెసఁగునె ?

27

పలుకుబడి గల్గి ముందంజ శ వైచి జనుల
యాదరము గాంచుపక్షంబు శ నట్టె తెలిసి
కొంకకయె యందుఁ జొత్తురు శ గోడమిఁది
పిల్లులంబోని కొందఱు శ పెద్దలెపుడు

28

చండమారుతహతికిఁ బ్రజ్వలితమగును
కాటుచిచ్చుల దీపమో శ యారిపోవు
నట్లు లీరాజకీయవాతావరణము
బలయుతులఁ బెంచు బీదరైతుల నడంచు.

29

సత్కళావిదు లక్కట శ స్వహితపరత
నితరులకు నాత్మవిజ్ఞాన శ మీనికతన
భారతీయుల పూర్వకళారహస్య
వితతి నశియిం చెఁగా శ యూరుఁజేరు లేక !

30

అనునిమేష మిసుళ్ళపోల్కిని మరణము
పొందుదురు పిఱికిజనులు శ పోటుబంటు;
లోక్కసారియె చత్తురీ శ నిక్కమెఱిగి
వీరుఁడవు కమ్ము ! ముక్తికై శ భారతీయ !

31

పశుబలము జూపి విపదభీఁ శ బ్రజల ముంచి
యమిత రాజ్యము చేకూర్చినంత నేమి ?
శాంతి శివసుందరంబు శ లెసంగవేని
కాఱడవి కీడు మఱి వల్లకాటి జోడు !

32

కల్లబిరుదాలకయి ఘనుల్ శ కన్నవారి
యడుగులకు మడుగులనొత్తి శ యవ్విగాంచి
సురపతిపదంబునొందిన శ కరణి సభలఁ
గులుకుదురు జనులను లెక్క శ సలుపరింత !

33

ప్రజలొసంగిన సభ్యతాపదవి కూడఁ
దనమహాన్నతశక్తిచే శ నొనరెనంచుఁ
గుమతి దలపోసి జనులఁ గన్గొన నసహ్య
భావముంజూపు నిట్టిఁడు శ ప్రతిభఁ గనునె ?

34

ఫలము గలదొక్కొక్క ! బహుళనిర్భంధశాస
నములు నిర్మింపఁ బ్రజల మానసికవృత్తి
చక్కఁ బడదేని గాన నొరచంద మెఱింగి
పూనుకొనఁ దగును జనప్రబోధమునకు

35

రాట్నము ! సుదర్శనంబు, స్వరరాజ్యకారి,
మానహీన జనావన శ దీనరక్ష,
తూద్రదారిద్ర్యదశన, ప్రాకృభచరిత్ర !
ఆర్యభూదాస్యశృంఖలహారి ! నిజము.

36

పెట్టుబడిదారు లిడువెత శ కట్టె యేడ్చి
పాటకజనంబులోడ్చు కన్నీటివఱగ
పాటి పండించుచున్నది శ భరతభూమి
దుర్భరాత్యంత దారిద్ర్యదుష్ఫలంబు !

37

ధనమదాంధులయాధిపత్యమ్మనందు
ప్రజకు స్వాతంత్ర్యసౌఖ్యమ్మ శ స్వప్న వార్త
రైతునొరతనమెప్పు డేర్పడునో? యపుడ!
యందఱకు సంపదయు స్వేచ్ఛశయనఁ దెలియును.

38

ఉదధులున్నవి ప్రజఁ దిన శ నుప్పు లేదు
అండవులున్నవి పసుల కాశహారమసదు
పాడిపంటలు గల వనుభవము సున్న
యెఱుఁగల దాత్తబలమిల్ల శ హిందువులకు.

39

ఒకరిపైఁ బెక్కురాధార శ మూనియుంట!
యాచనకుఁ బూనుపని దొంగ శ లభికమగుట!
సిగ్గువీడి ఋతేతర శ జీవులగుట
భారతీయులదారిద్ర్యభరము హెచ్చె

40

ముందున నెనిల్చి యాదర్శపురుషులగుచు
గ్రామపునరుద్ధరణముకై శ కడఁగకుండ!
నెన్ని సంస్థలు నెలకొల్పి శ యెంతలేసి
సభల నొసరింపనదియెట్లు శ సఫలమగును!

41

చొక్కమగు చందనపుంజర్చు శ సోపతాప
మాపుటయగాక ! తావిపెల్లదరజేయు
నాయకు లొనర్చుపనులు దేశీయజనులఁ
జక్కఁ జేయుటయే గాక శ చాటునీతి.

42

హెచ్చుపదవులవారలు శ పుచ్చుకొన్న
లంచములనేనిఁ గానుకలంచు నెంచి
పేదయుద్యోగులు గ్రహించు శ విచ్చమైన
లంచములని వచించు కేళలాటినీతి ?

43

ఆంగ్లవిద్యాధికుల హాశాసహళికి జంకి
యాంధ్రులెల్ల బరాబరు శ లవఘళింప
మొదలిడిరి సహజమే గద ! శ మొదటవచ్చు
చెవులకన్నను గొమ్ములు శ మివులనేటు !

44

నెత్తురుంబోని చెమటలు శ నేల రాల్చి
పంటపండించు రైతుచే శ బన్నులూడ్చి
యుడుపులకొ ? పడుపుఁజెలులకొ ? శ కుడుపులకునొ ?
ధనము వెచ్చింతు రీజమీందారు లేల ?

45

కూటికిని గుడ్డకును దొడ్డ క కాటకమ్ము
 నప్పకష్టాలు జీవితమందు విసుగు
 బానిసతనమ్ము నాజన్మ ఫలము ప్రజకు
 భరతసంస్థానపతుల యేల్బడిని నేడు.

జి జ్ఞా స.

సహజమో ! లేక దైవికశక్తియుతమో !
 యేమియో సృష్టిలోగుట్టు & నెవ్వఁ డెఱుఁగుఁ
 గాని యూహింప దీనికిఁ & గారకుండు
 గలఁ డొకండని మదిఁదోచి & యలరుచుందు

2

పొత్త మాద్యంతమున్ జూచుబుద్ధి లేక
 బహుళ శాస్త్రావలోడనప్రజ్ఞ లేక
 అటనటం గొన్నిపంక్తు లరప్పటికిఁ జదివి
 బుధులు కొందఱు ఖండనములు లిఖింతు

3

వయసుదనమున వగలాండ్రు ప్రక్కఁ జేరి
 ముద్దుముచ్చటలను బ్రొద్దుఁపుచ్చి తుదకుఁ
 గాటికిం గాలుఁచాచిన & కాలమంద
 జతన మొనరింప భక్తి యేసరణిఁ గలుగు

4

కూటిపేదకు సంతతి & గుంపె దొదవు
 ధనికవరునకు బుత్రసంతతియె లేదు
 ఇట్టి విపరీతసృష్టి నీవెందుకొఱకు
 సలుపుదువా ? తల్లి ! యెఱుఁగంగ & శక్తుఁ డెవఁడు

5

వసరపున్న గల్గిన శ పాపకృతికి
సర్వలక్షణ సంహన్న శ సాధ్వీయబ్బు
ధర్మమతికి గులక్రిమోదంకకృతికి
బ్రబల దుష్టగామాషిత శ తాగయబ్బు.

6

సశృభర్తేశరక్రమూచగణముననె
వచ్చుభానమున నొకకొంత శ చెచ్చుబెట్టి
యేదో! జనహితకృతిచేసి శ యెటులొ పేరు
లోకమున గాంచనెంతురు శ లోభిధనులు!

7

దమముగల్గుమునుల శ దాసుల నొనరించు
సనుభవించుకొలది శ యాన బెంచు
పారమార్థికస్వభావంబు దొలగించు
గామమెంత తీసి శ గలదో? కనుడి.

8

సకలశాస్త్రపరిజ్ఞానచతురుడేని
కామసందీప్తవహ్ని కశగమయి కాలు
శలభముంబలె, సహజవిజ్ఞానపటిమ
మున్న నేమాయె దృఢదీక్ష శ యొదవవలయు.

9

సకలజగదుపకారులఁ శ జంప నొంప
హంతకుల కిచ్చితివి ప్రీతి శ నమృతరసము
దీనలోకంబు దెసమాలి శ తిరుగసురుఁగ
నతికృపాత్తుల కిచ్చితి శ హాలహలము

10

ఆశతోఁ గూడినది కాదె ! శ యఖిలజీవ
సమితినాటక మీప్రపంచమునఁ గనఁగ
నట్లుగాకున్న నన్యోన్య శ మాశ్రయింపఁ
దగినపనియేమి కలదు ? మిశ్రధ్యాజగమున.

11

తా రచించిన గ్రంథ ముఁ త్తమమటంచుఁ
బేరుఁగల బుధరాజికై శ వారములను
గాంచినంతన సరియె, తనదగ్గతగుణములు
దోషములు లోకమున కింత శ తోఁపకున్నె ?

12

అమృతసమరసభరితంబు శ లమితవీర్య
పౌష్టికారోగ్యదములు నొపండ్ల వీడి
కృత్రిమపదార్థములఁ దిని శ త్రేపి వ్యాధి
షీడలకుఁ బాల్పడుదు రవివేకిజనులు

13

ప్రబలశత్రువు మిత్రుడౌ; శ బనికిరాని
వస్తువేయైన మదిఁగూర్చువస్తు వగును;
వర్జనీయ ముపాదేయవస్తు వగును,
అచసరమదెంత విలువ గగలట్టిదౌర !

14

ఎట్టప్రశ్నకే నుత్తర శ మియవచ్చు
గాని సృష్టినిగూర్చిన శ దానికెట్లు
తృప్తికరముగ నుత్తర శ మిడఁగ నగును ?
నీరధిఁ బిందువులను గగణించు కెట్లు ?

15

ధనమమరకుంట, బానిసతనము, జనుల
ప్రోద్బలములేమి, బరిహాసమును, ప్రభుత్వ
మెప్పు డుత్సాహ మొసఁగమి, శ నెల్లప్రకృతి
శాస్త్రపరిశోధనంబులు శ సన్నగిల్లె !

16

నైతులనుదోచు వర్తకప్రజకు మేలు
సకలజనహితకరసాధులకును గీడు
కలుగు; నిది యీశ్వరాదేశశబలమొ ? కాక
ఆత్మశక్తియొ ? నైజమో ? శ యరయుకెట్లు ?

17

స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానసమితి సలిపి
భగవదర్పితమని భుజింపఁ దలకొనఁగ
మొదటికబళమె విషమయి య మోసగించు;
దైవసంకల్ప మెవ్వరు య దాటఁ గలరు ?

18

అంతరివర్గదాసులై యాత్మశిష్య
నిచయమునకుఁ గుతర్కముల్ య నేర్పి లోక
హితులపై కుసిగొల్పుచు య బ్రతుకునట్టి
గురులు ! గురులొక్కొక్క ? పాపవోగురలు గాక !

19

ఆర్తరక్షణమెల్ల ధర్మార్థాళిగురవు
దీనజనముల యాపదల య దెలిసి వానిఁ
గడపికాచుట కీడొనె ? యెంతి దాంతి
సత్యకరుణా తపోదాన య శౌచవిధులు

20

స్వార్థభావం బసూయ కోపం బశాంతి
యంతరివర్గదాసత్త్వ య మన్మతహింస
లడరు తాపసులెట్లు య బ్రహ్మదైవైరొ ?
వారివాక్యము లెట్లు, సోఘలములయ్యె ?

21

తల్లి ! నిను నమ్మి యున్నట్టి నీ దాసకోటి
మూడుపూటల కొకపూట నీ కూడులేక
కుములుచున్నారు; నీదవు నీ క్రమపరీక్ష
తోలుత నిటులుండునని చూపుదువె ? రవంత !

22

ప్రజకు నిండోలగమున నుపనయసించి
యింటికింబోయి చెడుత్రోవ నంటితిగుగు
నాద్యు లాదర్శమూర్తులై నీ యమరకునికి
నాత్మ మతభావవిధులు కూలలాటిపోయె !

23

సర్వసర్వంసహాభర్త నీ సరస కరిగి
పూటబత్తెమ్ము యాచించు నీ మూర్ఖుపగిది
నీకు సర్వజ్ఞు జేరి యైహికసుఖములు
వేడుమానవుఁ డెంతయు నీ వెడఁగుగాఁడె

24

సార్వభౌమపదంబె హస్తగతమైనఁ
గోరినవి కోరినట్లు చేకూరియున్న
నేదియో యొకకొఱతచే నీ నేడ్పు నరుని
యాసకెదితుద ? యదివీడు నతఁడె ఘనుఁడు

25

భోగమే కూడు; నైదోడె శ రోగసమితి;
 మరణయాతనమె వియోగసరణి; నేటి
 ప్రజల్ కింతకుమించి తోగపదాకా? పార
 మార్థికవిచార మిసుమంత శ యాత్మ లందు.

26

మరణ ముత్తమకత్యక్తు శ మార్పటంచుఁ
 దెలిసియును మమకారంబుఁ శ దొలంగఁద్రోయ
 రకట ! మానవులెంతటి శ యజ్ఞులొకడ !
 మోక్షమన వొడ్డికల్పక శ భూజమేమొ ?

వివిధ విషయములు.

అనుభవజ్ఞాన మిసుమంత శ యైనఁ గనక
పూర్తిగాఁ దెల్విగ్రహించు శ బుట్టలేక
కేవల గ్రంథవిషయాల శ దేవులాడి
యడలుచున్నారు నేటివిద్యార్థు లంబ !

2

నేటి విద్యావిధానముల్ శ నీతిమాపి
యంగబల బుద్ధిబలముల శ నపహరించి
భోగలాలసతం బెంచి శ త్యాగ మణచి
యిహపరవిదూరులను జేసె శ నెల్లవారి.

3

ఇహపరంబుల రెంటును శ నెలమి నొసఁగు
విద్యయే విద్య యగుఁగాని శ విత్తదాయి
యగుచుఁ గుక్షింభరత కుశపాయంబుఁ జొపు
నంతమాత్రాన నది విద్య శ యనఁగఁ దగునె ?

4

పృథివి, విద్యాధికారులు శ విద్యకెపుడు
నధికముగ నరులయి యుపాధ్యాయులకడ
లంచముల బలవంతాన శ లాగి బొజ్జ
పెంచి; రర్భకమేధస్సు శ పెంచరయ్యు !

5

శబ్దసంగ్రహమిల్ల, శ శాస్త్రప్రసక్తి
నాస్తి, పూర్వప్రబంధ విజ్ఞానపటిమ
మరుదు, లౌకికబుద్ధియుఁ శ గఱపు, నేటి
కవులమనుకొను కొందఱకవుర ! తగునె ?

6

వంగచిత్రకళల్ పాహాణభంగిమలును
కొసరి చవిజూచి యనుకరింప సరియగునె
సిద్ధహస్తముఁ బ్రకటించు శ శిల్పకళలు
హంపి, యమరావతి, యజంత శ నరసి బుధులు.

7

అంద టుద్యోగులైన నేకద్యం బొనర్చి
పంట పండించి బత్తె మోవ్వొడు గూర్చు;
ధనము దిగమ్రుంగి నీరుద్రావి నతుఠార్తి
దీటునే యించుకంత యోవ్వారికైన !

8

ఒకగతి పరాజ్ఞుఖమున, వేటొక్కరీతి
సమ్ముఖమున, వర్తించు శ జనులకాత్మ
యనున దింతైనఁ దమకున్నదంచు విశ్వ
సింతురో ? లేదో ? వీరె వంచించు జగము.

9

ఇస్సి! వాఁడెంత వీఁడెంత ఓ యెఱుకయందు
నన్ను మించినవార లీనాఁడు గలరె ?
యందు రొకకొంద ఊరయని ఓ యజ్ఞులకట !
కలఁడు సర్వజ్ఞుఁ డొకఁడను ఓ తెలివిలేక !

10

నాదు పేర్నిన్నమాత్ర వెన్నకును బాటు
నెట్టి రోగంబులైన, నింకేల శంక ?
పంచబంగాళమయ్యె నీవ్యాధి యిదిగో ?
యనుచు పదరుఁ గ్రియాశూన్యుఁ ఓ డైనవెజ్జ.

11

రోగసర్పంబుఁ గబళించి ఓ రూపుమాపఁ
జేయుసమయాన వైద్యులఁ చెంతఁ జేరి
నీవె! తల్లివి తండ్రివి ఓ దైవమంచుఁ
బొగడి పనిదీఱ నాతనిఁ మొగముఁ గనరు

12

పత్రికలఁ జేరువడుటకో ! ఓ పదవులకునొ!
ధనముకొఱకొ తాత్కాలికోఁత్యాహముననొ
యితరులు హసించురనియొ సదృశులబోధ
నముననో చేరుదురు, నవోద్యమములఁ బ్రజ.

13

ప్రకృతిసిద్ధౌషధులఁ గాంచు శ ప్రజ్ఞలేక
కృత్రిమపురసవిషముల శ మ్రింగి యొడలు
చెటుచుకొననేల ? ప్రజలెల్ల శ గుఱులెఱింగి
కనుడి, యారోగ్యదేవతఁ శ గన్నులార !

14

కడుగుతొట్టి, విశుద్ధమా శ నెడప దడప
నెండఁ బెట్టుచునున్న నశ్లే యుపోష్య
విధుల నుదరంబు వాడ్చిన శ వెజ్జితోడ
నేమికార్యము ? మందు లింశకేల వలయు ?

15

కుడుచువెంటనె, మూత్రమ్ము శ విడుచుటయును,
నెడమప్రక్క పరుండుట శ నెందుఁగాని,
మితవిధానము బట్టు, టీగతిఁ జరించు
వారి కారోగ్యభాగ్య మశవ్వారిగాదె !

16

అలజడింగూర్చి కక్షలఁ శ గలుగఁజేసి
యాసఁజూపి నిరంకుశ శ మంత జరపి
లంచములనిచ్చి యెట్లొ గఁడించుకొన్న
ఓటు, నోటె ? జనాళికి శ రాటుఁగాక !

17

ధనముచేఁ గొన్న యొట్లతోఁ శ గొనినపదవి
నధివసించిన పెద్దల శ యాధిపత్య
మునకు లోనగుసంస్థల శ మూలమునను
ప్రజల కురిత్రాడుగాక, లాభంబుఁ గలదె ?

18

రైతులకుఁ బన్ను తగ్గింతు, శ గ్రామమునకు
బాటవేయింతు, ద్రవ్వింతు శ బావి, జనుల
కడవిపుల్లరి దీయింతునంచు జన్ని
రోగులటు గొంద టోట్లకై శ వాగుచుండు

19

ప్రజలు వైద్య నుపాధ్యాయుఁ శ బడవవాని
మంత్రసానిని దూతికక శ బనులు గలుగు
పట్లఁ బ ర్వెత్తి కాశ్చేనఁ శ బట్టికొందు;
కార్యములు దీఱ వారిమొగంబుఁ గనరు.

20

పుట్టురోసము గలకోడిపుంజుగములఁ
బెంచి పురికొల్పి రణముఁ గల్పించి వాని
జయమ, తమజయముగ, నపజయమ తమదు
నపజయంబుగ నెంచు టనార్యమతము !

21

ఆయ మొకయింత పదియంత శ్రీ లగువ్యయంబు
 గలుగు సంసార మెట్టులు శ్రీ గట్టుకెక్కు
 గాన నున్నంతలోననే శ్రీ గౌరవముగఁ
 గడుపవలె నాలుమగ లప్పువడక సరిగ

22

వాహనమురాదు, కనరారు శ్రీ భటులు, దండ
 మూనఁ, దురుపాశమునఁబట్టు శ్రీ యోజలేదు ;
 శాసనము నేయలే, డార్వఁ శ్రీ జనునె యుత్త
 మర్ణఁ గనుచోటఁదా నధఃమర్ణఁ డడలి

23

పరమలోకోపకారు లెందఱు మహాత్ము
 లవని సత్యప్రతిష్ఠ కత్యగతదీక్షఁ
 బ్రాణముల ధారవోయ; రామానితకృతి
 జయముఁ గనుకీర్తి గాంధికె శ్రీ జగతిఁ దక్కి !

24

బీదరైతులు కొట్లాడి శ్రీ పెద్దలకడ
 విన్నవింపఁగ నవ్వారు శ్రీ వీరిసొత్తు
 తగవుఁ దీర్చునెపమున లుగ్ధర బొనర్తు;
 “కంచెయే చేనుమేసినఁ” శ్రీ గలదె ? ఫలము !

25

సంతతానందరాజ్య మర్థింతువేని
పావనంబగు జీవిత శ భాగమెల్ల
దాతవై మనుము కాని, గ్రహీతవగుచు
నొక్క తుణకాలమైనను శ నుండవలదు

26

భౌతికయుగంబు యంత్రప్రబంధమందు
నన్యతహింసార్థి కార్జనాభ్యాయములగు ;
నా స్థికమతప్రశంస గద్యము; దీని
సంస్కరింపఁగ నే కవీశ్వరుఁడు గలఁడొ ?

27

తలపునకుఁ దోచుభావముల్ శ దొలంగనీక
వ్రాసేతిని బ్రజకుపయోగ శ పడునటంచు
నొక్కఁడేని గ్రహించి మే శ లొందెనేని
శ్రమమునకు ఫల ముంచెద శ సంతసించు

(సశేషము)

(ఇది శ్రీనారాయణగార్య విరచితము)

ఓమ్. శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

స వ రణ ము లు.

పేజీ	పద్యము	రఘు	విషయ
విన్నపము 7	రి-న పంక్తి	యా	నీ
11	11	జరిగి	జరిగి
19	42	మొఱుగ	మొఱుగు
21	19	సత్ర	సత్ర
23	58	దగిన వి	దగినవి
..	..	యివి	యివి
..	59	యై	నై
28	5	పదము	పదవి.
36	4	గన	గనఁ
44	34	లేని	జేని.
45	40	నందు	యందు
46	42	మలసుఁ	మలసఁ
51	7	సంకుచితంబు.	సంకుచితంపు
52	10	బొనుపడు	బనుపడు
59	40	పునరుద్ధరణముకై —	పునరుద్ధరణకయి.
60	41	పెల్లదరఁ—	పెల్లడరఁ—
63	6	వెచ్చుపెట్టి—	వెచ్చుపెట్టి.
70	7	ద్రావి నక్షుధా.	ద్రావినక్షుధా
..	8	జనులకాత్	జనము లాత్
73	19	బట్ట.	బట్టు

